

Ks. dr Wojciech Kućko
 Wydział Studiów nad Rodziną
 Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
 w Warszawie

***Theatrum canonizationis* błogosławionych Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki, czyli o tym, jak sztuka opowiadała wiarę**

***Theatrum canonizationis* of blessed Alojzy Gonzaga and Stanisław Kostka, or how art relates the faith**

<https://doi.org/10.34766/fetr.v4i40.180>

Abstrakt: Artykuł podejmuje mało znane w literaturze polskiej zagadnienie przebiegu kanonizacji dwóch błogosławionych jezuitów: Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki, która miała miejsce 31 grudnia 1726 r. w Rzymie, w czasie pontyfikatu Benedykta XIII. W związku z tym wydarzeniem, w bazylice św. Piotra została zainstalowana monumentalna scenografia, nazywana *theatrum canonizationis*, której celem było nie tylko podkreślenie wyjątkowości ceremonii, ale także pouczenie uczestników na temat cnót i zasług nowych świętych. W tekście zostają zanalizowane i krytycznie opracowane dwa główne źródła z 1726 r., opisujące kanonizację: *Racconto storico di quanto si è operato nella Canonizzazione de' i Due Santi S. Luigi Gonzaga e S. Stanislao Kostka della Compagna di Gesù...* z Biblioteca Romana ed Emeroteca oraz *Relazione delle cerimonie et Apparato della Basilica di S. Pietro nella canonizzazione...*, na podstawie mikrofilmu z Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Słowa kluczowe: św. Stanisław Kostka, kanonizacja, *theatrum canonizationis*, św. Alojzy Gonzaga, Benedykt XIII

Abstract: The article presents the December 31, 1726 canonization of two blessed Jesuits, Aloysius Gonzaga and Stanislaus Kostka, held in Rome, during the pontificate of Benedict XIII, which is little known in Polish literature. This event led to the erection of monumental scenery, or *theatrum canonizationis*, in St. Peter's basilica, whose purpose was not only to emphasize the uniqueness of the ceremony but also to instruct participants about the virtues and merits of the new saints. The text analyses and critically develops two main 1726 sources describing that canonization: *Racconto storico di quanto si è operato nella Canonizzazione de' i Due Santi S. Luigi Gonzaga e S. Stanislao Kostka della Compagna di Gesù...*, from the Biblioteca Romana ed Emeroteca, and *Relazione delle cerimonie et Apparato della Basilica di S. Pietro nella canonizzazione...*, in the form of a microfilm held in the National Library in Warsaw.

Keywords: st. Stanislaus Kostka, canonization, *theatrum canonizationis*, st. Aloysius Gonzaga, Benedict XIII

Wprowadzenie

Celem artykułu jest analiza historyczna i teologiczna dwóch dokumentów, opisujących *theatrum canonizationis*, przygotowany w bazylice św. Piotra w Rzymie na uroczyste ogłoszenie wyniesienia do chwały świętości dwóch błogosławionych jezuitów:

Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki. Pierwszy to: *Relazione delle cerimonie et Apparato della Basilica di S. Pietro...* (dalej: *Relazione*, 1726), drugi zaś: *Racconto storico di quanto si è operato nella Canonizzazione de' i Due Santi S. Luigi Gonzaga e S. Stanislao Kostka della Compagna di Gesù...* (dalej: *Racconto*, 1726), obydwa z datą druku 1726. Porównanie tych tekstów pozwala na wydobycie nowych treści, dotyczących przebiegu uroczystości kanonizacyjnej z 31 grudnia 1726 r., a dzięki analizie krytycznej źródeł możliwe jest także zidentyfikowanie niektórych postaci, wspominanych w opisach. W literaturze polskiej tekst *Relazione* z 1726 r. był komentowany przez Koszutskiego (1882b, s. 245-265), ale autor ten uchylił się od identyfikacji osób, nie był również, jak się wydaje, zbyt precyzyjny, w podawaniu kolejnych faktów. Koszutski nie przedstawił na przykład opisu dekoracji i obrazów, co jest możliwe dzięki analizie wspomnianych tekstów. W artykule zostaje uwypuklona postać św. Stanisława Kostki, zaś fakty dotyczące św. Alojzego Gonzagi towarzyszą temu opisowi. W cytatach tekstów włoskich zachowano oryginalną pisownię.

W przedłożeniu zostanie zatem najpierw zarysowane tło historyczne postaci Stanisława Kostka i jego droga ku kanonizacji, a następnie ukazane będą kolejne dane, dotyczące przebiegu samej uroczystości i towarzyszącej jej bogatej scenografii i *theatrum*, na podstawie wskazanych wyżej dwóch dokumentów źródłowych.

1. Postać św. Stanisława Kostki

Stanisław Kostka, urodzony w Rostkowie na Mazowszu młody nowicjusz jezuicki żyjący w latach 1550-1568, którego życie mogłoby być scenariuszem na niejeden film przygodowy, przez ostatnie cztery i pół wieku był dla wielu ważnym punktem odniesienia w kształtowaniu tożsamości narodowej i religijnej. Najważniejsi biografowie Świętego podkreślają nie tylko fakt wytrwałości w dążeniu do realizacji powołania (Koszutski 1882a; Koszutski 1882b; Majkowski 1965; Majkowski, 1972; Bońkowski, 1986; Bieś, 2002), ale również powołują się na wiele cnót, którymi wykazywał się Kostka, a które zadziwiały jemu współczesnych do tego stopnia, że sława jego świętości w XVII-XVIII w. dotarła z misjonarzami jezuickimi do Ameryki Południowej i Azji, aż po Chiny (Kućko, 2018, s. 50-69).

Niecały rok spędzony przez niego na rzymskim Kwirynale dla zrealizowania pragnienia stania się rycerzem Chrystusa w niedawno założonym Towarzystwie Jezusowym, wcześniejsza wędrówka z Wiednia do Wiecznego Miasta wbrew woli ojca tak bardzo musiały wpłynąć na współczesnych, że po jego śmierci 15 sierpnia 1568 r. kilka tysięcy rzymian uczestniczyło w jego pogrzebie. Ogłoszony już w 1674 r. jednym z głównych patronów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Stanisław był czczony przez różne nabożeństwa i modlitwy, zwłaszcza jako patron dzieci i młodzieży w Polsce. E. Iwanowski podkreśla, że cześć św. Stanisława Kostki rozprzestrzeniła się po całej

Rzeczypospolitej, a dzień jego liturgicznego wspomnienia – 13 listopada – świętowano tak uroczysto, jak Wielkanoc, odbywano uroczyste procesje, wygłaszano mowy i urządzano wielkie iluminacje ołtarzy i kościołów (Iwanowski, 1873, s. 118-120; Kućko, 2018, s. 53-61).

Warto wspomnieć, że okazją do przypomnienia dziedzictwa świętego na płaszczyźnie religijnej i naukowej był rok 2018 z okazji 450. rocznicy jego śmierci, obfitujący w liczne konferencje, sympozja i inicjatywy duszpasterskie (Kućko, 2019).

2. Droga ku beatyfikacji Kostki

Stanisław Kostka umierał w opinii świętości, czego potwierdzeniem są fakty, mające miejsce po jego śmierci. Piotr Skarga SJ, przebywający rok później w tym samym rzymskim nowicjacie, zaznaczył, że trumnę Kostki przyozdobiono wielką liczbą kwiatów (Skarga, 1936, s. 600-615). Już dwa lata po *dies natalis* Młodzieńca z Rostkowa bracia nowicjusze poprosili przełożonych o otwarcie jego trumny, w której, jak się okazało, znajdowało się nienaruszone upływem czasu ciało. Starania o wyniesienie na ołtarze młodego Polaka wyrażały się na różne sposoby, na przykład poprzez składanie wielu wot, darów i innych pamiątek na jego grobie na rzymskim Monte Cavallo. Rostworowski wskazuje (1926, s. 135), że pierwszą sposobnością, aby papież wypowiedział się na temat domniemanej świętości Stanisława Kostki był rok 1602, gdy księgarz rzymski Luigi Zanetti postanowił wydać poemat łaciński Grzegorza Wigilancjusza z Sambora (ok. 1523-1573), napisany w 1570 r., dwa lata po śmierci Stanisława¹. Zanetti otrzymał od Klemensa VIII (1592-1605) przywilej na sprzedaż tego dzieła, zaś sam papież w odrębnym *breve sub annulo pescatoris* miał aż pięciokrotnie nazwać Kostkę „błogosławionym”. Choć zapewne trudno powiedzieć, by była to formalna beatyfikacja, to z dużym prawdopodobieństwem można uznać już rok 1602 za początek publicznej, zatwierdzonej przez papieża czci Stanisława Kostki w Kościele katolickim. Zdania Rostworowskiego nie podzielają inni autorzy (Bar, 1958, s. 435; Bońkowski 1986, s. 165-167; Koszutski, 1882b, s. 88-90; Rostworowski, 1926, s. 137-138), którzy wskazują wydarzenia 1606 roku, związane z formalnym nabożeństwem przy grobie Stanisława Kostki w kościele św. Andrzeja na Kwirynale, jako początek zadekretowanego przez papieża Pawła V kultu Kostki.

Warto nadmienić, że wspomniany papież Klemens VIII, który wcześniej jako kardynał Ippolito Aldobrandi był legatem papieskim na Śląsku i w Warszawie, a w 1594 r. kanonizował Jacka Odrowąza, już w 1603 r. udzielił pierwszych odpustów za nawiedzenie

¹ Dotychczas ukazały się dwa tłumaczenia poematu Grzegorza z Sambora. Pierwsze w 1894 r.: *Życie świętego Stanisława Kostki Poemat Grzegorza z Sambora wydany w Krakowie r. 1570 u Szarffenbergera. Z łacińskiego na język polski przełożył i słowem wstępnem o życiu i pismach Grzegorza poprzedził Wincenty Stroka, profesor c. k. gimnazjum św. Anny w Krakowie*, Kraków: Druk Wł. L. Anczyca. Został on przedrukowany w książce P. Libery (2018, s. 13-74). Drugie wydanie to przekład Elwiry Buszewicz (Grzegorz z Sambora, 2018).

kaplicy Matki Bożej w Polsce w dniu rocznicy śmierci Kostki, natomiast w 1604 r. wydał *breve* dla mieszkańców Pułtusza na podobne doroczne obchody w ich mieście (Koszutski, 1882b, s. 83-85). Po śmierci Klemensa VIII w 1605 r. do Rzymu przybyła delegacja z Rzeczypospolitej na czele z Andrzejem Opalińskim, by kwestię życia i cudów Stanisława Kostki przedstawić papieżowi Pawłowi V (1605-1621), który, po zbadaniu sprawy, zezwolił, aby na grobie nowicjusza można było składać wota i palić światło. Starania te poparła księżna Eleonora z Orsinich (ok. 1560-1634), żona księcia Alessandra Sforzy, dzięki czemu Paweł V już 14 sierpnia 1606 r. pozwolił na publiczną cześć „wielkiego świętego”. Zostało to uczczone następnego dnia uroczystą Mszą św. i wystawieniem przy grobie wizerunku Błogosławionego (Koszutski, 1882b, s. 86-95).

Należy jednak pamiętać, że w XVII w. nie istniało jeszcze precyzyjne rozróżnienie beatyfikacji i kanonizacji. Niektórzy autorzy wskazują właśnie 1606 r. jako początek celebracji beatyfikacji jako oddzielnej uroczystości (Criscuolo, Ols, Sarno, 2014³, s. 181-182).

3. Ku kanonizacji bł. Stanisława Kostki

Kanonizacja jest aktem papieskim, polegającym na uznaniu, że dany Sługa Boży, znajdujący się wśród błogosławionych, może być wpisany do katalogu świętych i czczony w całym Kościele powszechnym. Procedura prawna i liturgiczna miała swoją długą historię, a zmieniała się ona między innymi w czasie, gdy toczył się proces kanonizacyjny bł. Stanisława Kostki (Misztal, 2007; Criscuolo i in., 2014³, s. 88-96).

Już w XVII w. Polacy byli w pewnym sensie spragnieni nowego świętego. Do 1634 r., kiedy Urban VIII wprowadził nowe prawo dotyczące procesów kanonizacyjnych, miało miejsce siedem kanonizacji Polaków lub związanych z Polską. Byli to: św. Wojciech (X w.), św. Pięciu Bracia oraz św. Andrzej i św. Benedykt (XI w.), św. Stanisław, biskup i św. Jadwiga Śląska (XIII w.), św. Kazimierz i św. Jacek (XVI w.) (Bar, 1958, s. 443-444). Dlatego starania o kanonizację bł. Stanisława Kostki, choć trwały bardzo długo, nabrały szczególnego charakteru religijnego, a nawet narodowego, gdyż zaangażowali się w nie kolejni władcy Polski, o czym świadczą choćby zachowane listy królów do Stolicy Apostolskiej w tej sprawie (Turek, 2019a)². Paradoksalnie to właśnie nowe przepisy kanonizacyjne Urbana VIII, zadekretowane przez konstytucję apostolską *Caelestis Hierusalem cives* (5 lipca 1634 r.) spowodowały starania o prawną kanonizację bł. Stanisława Kostki (Criscuolo i in., 2014³, s. 174-175). Choć 16 sierpnia 1670 r. papież Klemens X (1670-1676) zezwolił na odprawianie Mszy św. i oficjum o św. Stanisławie Kostce (Klemens X, 1869a), a 10 stycznia 1674 r. ogłosił go patronem Polski i Litwy (Klemens X, 1869b), to jednak proces kanonizacyjny opóźniali także

² Pierwsze pełne tłumaczenia z języka łacińskiego na polski takich listów władców Polski prezentuje W. Turek. Chodzi o dokumenty Jana Kazimierza Wazy z 2 grudnia 1657 r., królowej Ludwiki Marii Gonzagi z 6 marca 1659 r., króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego z 18 stycznia 1673 r. i króla Jana III Sobieskiego z 3 lutego 1683 r. Inne tego typu teksty czekają na opracowania (Turek 2019a).

sami przełożeni jezuitcy, którzy po tym, jak Kostka okazał się pierwszym błogosławionym z Towarzystwa Jezusowego, większe zabiegi czynili wokół ogłoszenia świętymi założycieli, bł. Ignacego Loyoli i bł. Franciszka Ksawerego (Bońkowski, 1986, s. 167; Rostworowski, 1926).

Zwieńczeniem długiego czasu oczekiwania i gromadzenia dowodów świętości mazowieckiego Szlachcica był dzień 31 grudnia 1726 r., kiedy to papież Benedykt XIII (1724-1730)³ dokonał formalnego, uroczystego aktu kanonizacji bł. Kostki wraz z bł. Alojzym Gonzagą (1568-1591), których połączyły podobne historie życia (Paternoster, Mazzotta, 2017). Tego samego dnia papież Orsini ogłosił list dekretalny *Dum Christi voce*, którego oryginał do tej pory nie został odnaleziony, a jego tekst zamieszczono w *Bullarium Romanum* (Benedykt XIII, 1871). W. Turek (2019b) relacjonuje, że celem takiego listu, zakorzenionego w tradycji łaciny kurii rzymskiej, było opisanie nie tylko życia nowego świętego, ale i całego procesu, w wyniku którego doszło do wyniesienia tej osoby na ołtarze i ogłoszenia formuły kanonizacyjnej.

Najpełniejszy opis kanonizacji zawierają natomiast dwa zachowane dokumenty archiwalne, sporządzone przez nieznaną autorów. Tego typu opisy były wówczas powszechnie wydawane celem zachowania pamięci o obrzędzie i osobach w niego włączonych, na czele z papieżem.

Pierwszy druk nosi długi tytuł, rozpoczynający się od słów: *Relazione delle cerimonie et Apparato della Basilica di S. Pietro...*, wydany w Rzymie w 1726 r. w języku włoskim na czterech stronach w formie druku ulotnego (*Relazione*, 1726)⁴. Z tekstu nieznanego autora dowiadujemy się, że rok 1726 obfitował w kanonizacje, bowiem w samym miesiącu grudniu zostało wyniesionych do chwały ołtarzy jako święci 8 osób (10 grudnia 1726 r.: Tyrubiusz z Mogrovejo, Jakub z Marchii i Agnieszka z Montepulciano; 27 grudnia 1726 r.: Pelegryn Laziosi, Jan od Krzyża i Franciszek Solano; 31 grudnia 1726 r.: Alojzy Gonzaga i Stanisław Kostka) (*Relazione*, 1726, s. 1). Wskazano, że takiego podziału dokonano przez wzgląd na długość nabożeństwa, a także aby „zaspokoić w pełny sposób pobożność wiernych” (*Relazione*, 1726, s. 1). Autor opisuje wszystkie obrzędy wspólne dla celebrowanych wówczas trzech kanonizacji. Sprawowano je w niewielkim odstępie czasu, chcąc zapewne wykorzystać maksymalnie wykonane na ten czas dekoracje w bazylice, wymieniając jedynie niektóre obrazy nowych świętych (*Diario Ordinario*, 1727).

³ Benedykt XIII (Pier Francesco Orsini) żył w latach 1650-1730, był dominikaninem, w 2017 r. zakończono fazę diecezjalną jego procesu beatyfikacyjnego (Paternoste, Mazzotta, 2017).

⁴ Tłumaczenie tytułu na język polski: *Relacja o ceremoniach i aparacie Bazyliki św. Piotra w [czasie] kanonizacji błogosławionych Tyrubiusza z Mogrovejo, arcybiskupa Limy, Jakuba z Marchii z Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów, Agnieszki z Montepulciano ze Zgromadzenia Dominikanów, Peregryna Laziosiego, Serwity, Jana od Krzyża, Karmelity Bosego, Franciszka Solano dawnego Zgromadzenia św. Franciszka, Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki, obydwu z Towarzystwa Jezusowego, w czasie pontyfikatu Naszego Pana Benedykta XIII*. W kolofonie: in Roma, MDCCXXVI, con Licezna de' Superiori.

Drugi, dużo bardziej obszerny i szczegółowy tekst, zatytułowany: *Racconto storico di quanto si è operato nella Canonizzazione de' i Due Santi S. Luigi Gonzaga e S. Stanislao Kostka della Compagna di Gesù...*⁵, to także druk ulotny, w którym na ośmiu stronach zadrukowanych w dwóch kolumnach nieznany autor, zapewne świadek lub relator uroczystości, opisał w języku włoskim poszczególne obrzędy ceremonii z dn. 31 grudnia 1726 r. w bazylice św. Piotra w Rzymie (*Racconto*, 1726). Dokument znajduje się w Rzymie (*Biblioteca Romana ed Emeroteca*), sygnatura: CAPITOLINA 25385 9.

Zestawione i krytycznie opracowane obydwie teksty rzucają nowe światło na obrzęd kanonizacji błogosławionych Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki, dwóch młodych jezuickich wzorców młodości i szczególnych przykładów realizacji dążenia do świętości (Echániz, 2014, s. 160-175, 191-217). Pomocny w identyfikacji osób, zaangażowanych w kanonizację Gonzagi i Kostki, był także *Diario ordinario* (1727), rzymski periodyk XVII-XVIII w., wydawany przez rodzinę Chracas.

4. Opis kanonizacji

Epoka po Soborze Trydenckim (1545-1563) w Kościele katolickim została naznaczona staraniem o przekaz wiary w taki sposób, aby oddziaływać nie tylko na umysły, ale także na emocje wiernych. Dlatego właśnie sztuka stawała się coraz bardziej przekąźnikiem treści religijnych. Ważnym momentem wywołania wrażenia na wiernych, którzy przybywali do Rzymu, były kanonizacje, a potem także beatyfikacje, sprawowane uroczystie przez papieży.

W dalszej części artykułu zostanie zaprezentowany rzymski przebieg uroczystości kanonizacyjnej w oparciu o obydwie wyżej wspomniane teksty, ze szczególnym uwzględnieniem drugiego, tzn. *Relazione*, bardziej precyzyjnego w detale na temat liturgii. Należy zauważyć, że wyodrębniano trzy momenty, w których zawierał się *cursus honorum* osoby wynoszonej do chwały ołtarzy: beatyfikacja, kanonizacja i uczczenie (wł. *solennizzazione*). Kanonizacjom towarzyszyły salwy artyleryjskie z Zamku Anioła, bicie dzwonów na *Campidoglio* oraz we wszystkich kościołach miasta. Dopełnieniem tego rytu była ogromna dekoracja wewnątrz i na zewnątrz kościołów, nie tylko bazyliki św. Piotra. W jej wnętrzu, w absydzie instalowano *theatrum canonizationis*, ale to określenie niektórzy

⁵ Tłumaczenie tytułu na język polski: *Opowiadanie historyczne o tym, co zostało dokonane w czasie Kanonizacji Dwóch Świętych: św. Alojzego Gonzagi i św. Stanisława Kostki z Towarzystwa Jezusowego poczynając od publikacji Dekretów Generalnych aż po dopełnienie uroczystej czynności, wykonanej dnia 31 grudnia 1726 r. w Bazylice św. Piotra, z opisem całego aparatu, wyjaśnieniem Medalionów i Symboli, które przedstawione zostały w rzeczony Bazylice, jak również Tajemnic i zwyczajowych Ofiar, składanych przy podobnej okazji, na zakończenie zaś zwięzła notatka o starożytności tak świętego Rytu, z czasem i z latami oraz Papieżami, którzy go celebrowali nie tylko osobiście, ale również z uroczystością aż do dnia dzisiejszego. Na dole strony: in Roma MDCCXXVI, Nella Stamperia di Girolamo Mainardi in Piazza Capranica, Con licenza de' Superiori.*

przypisują do całej dekoracji na tę okoliczność (Rosella i in., 2002, s. 104-105)⁶. Knapiński tłumaczy na czym polegała teatralność tych wydarzeń:

„Kanonizacje przeprowadzane po soborze trydenckim w Rzymie miały rozbudowaną oprawę plastyczną, przypominającą scenografię teatralną, a sam przebieg ceremonii był urozmaicony. Modlitwom i oficjalnym allokucjom kardynałów i papieża, otoczonego asystą, towarzyszyły śpiewy i muzyka oraz bicie dzwonów we wszystkich kościołach Wiecznego Miasta. Procesje i pochody uliczne barwnie ubranych uczestników, jazda konna i gwardia szwajcarska, a na koniec fajerwerki i strzelanie z armat, wszystko to stwarzało odświętną atmosferę *theatrum sacrum* i właściwie zostało nazwane *theatrum canonizationis*” (Knapiński, 2002, s. 33).

Te dzieła sztuki były pewnego rodzaju opowieścią o świętych; sztandary niesiono w procesji, a medaliony nieruchomo opowiadały dzieje życia i cnót. Z uwagi na użyty materiał miały one jednak nietrwały charakter. Zakrywano nimi znaną przestrzeń świątyń i miasta, by ukazać nieziemską chwałę nieba, do której przeszedł święty. Oczywiście, przy okazji kanonizacji zamawiano również prawdziwe dzieła sztuki do kościołów czy kaplic, czego przykładem są liczne obrazy i rzeźby z początku XVIII w., dedykowane choćby św. Stanisławowi Kostce. Znany jest cykl akwareli z ok. 1726 r., przypisywany autorstwu Andrea del Pozzo, przechowywanych w pokojach św. Stanisława na Kwirynale, które miały zdobić rzymski kościół *Il Gesù* na obchody kanonizacji (Kućko, 2018, s. 86-96).

4.1. Czynności przygotowawcze

W 1725 r. Benedykt XIII zarządził jubileusz dla całego Kościoła, a jego przedłużeniem duchowym były trzy uroczystości kanonizacje przeprowadzone przez papieża Orsiniego w 1726 r. Odbywała się zatem one w szczególnym momencie dziejowym.

Po krótkim opisanie kontekstu kanonizacji i innych podobnych uroczystości w grudniu 1726 r., w tekście *Racconto* zawarta jest informacja na temat publikacji dn. 20 kwietnia 1726 r. przez Benedykta XIII dokumentu Dekretu Kanonizacyjnego, dotyczącego bł. Alojzego Gonzagi. Z zaproponowanych przez Świętą Kongregację Rytów cudów zostało zaaprobowanych piętnaście. Autor tekstu przywołuje, że zostały one opisane w skrócie życia Błogosławionego, wydanym przez tę Kongregację, dlatego ich nie przywołuje w tekście, by tym opisem „nie zmęczyć szanownego Czytelnika” (*Racconto*, 1726, s. 2). Dalej zawarta jest

⁶ W opisie *theatrum canonizationis* z czasów Benedykta XIII w albumie *Il Museo di Roma* podana jest błędna data kanonizacji błogosławionych S. Kostki i A. Gonzagi (31 grudnia 1727 r.), zamiast właściwej 31 grudnia 1726 r. Twierdzi się także błędnie, że tego samego dnia byli kanonizowani Pellegrino Laziosi i Jan od Krzyża, tymczasem miało to miejsce 27 grudnia 1726 r. (Rosella i in., 2002, s. 105).

notatka o potwierdzeniu przez Benedykta XIII wydanego 13 listopada 1714 r. przez Klemensa XI (1700-1721) dekretu o trzech cudach za wstawiennictwem bł. Stanisława Kostki, dla potrzeb jego kanonizacji. Już za pontyfikatu Klemensa XI dojrzała myśl o ogłoszeniu go świętym, wypełnione także zostały wszelkie formalności. Postulatorem sprawy Kostki byli jezuita, m.in., jak się dowiadujemy z listu króla Jana II Kazimierza, Urbano Ubaldini SJ (1621-1664), w latach 1661-1664 prokurator prowincji Polskiej w Rzymie, autor żywota Stanisława Kostki (Turek 2019a, s. 85-90; Ubaldini, 1890-1897), a także o. Michelangelo Tamburini SJ (1648-1730), od 1706 r. generał zakonu (Koszutski 1882b, s. 256-257). Zatwierdzone w 1714 r. cuda, przywołane w *Racconto* dotyczyły: powrotu do zdrowia kaleki Anny Teodory de Signiville, Andrzeja Fausta Unikowskiego, mnicha benedyktyńskiego, uwolnionego od śmiertelnej choroby, zaś trzeciego doświadczył o. Franciszek Saverio z Towarzystwa Jezusowego, gdy został uzdrowiony z paraliżu (*Racconto*, 1726, s. 2; Koszutski 1882b, s. 256-258). Niestety, śmierć papieża Klemensa XI w dniu 19 marca 1721 r. przerwała te zaawansowane czynności prawne.

W dalszej części *Racconto* zawarto opis przygotowań duchowych wiernych do dnia kanonizacji. Kard. Prospero Marefoschi⁷ wydał dyspozycję o odpuszczeniu zupełnym dla wszystkich, którzy pościliby w ostatnią środę, piątek i sobotę miesiąca listopada (27, 29 i 30), a po przystąpieniu do spowiedzi i przyjęciu Komunii św. odwiedziłby jedną z trzech bazylik patriarchalnych w czasie wystawienia relikwii błogosławionego, prosząc o pomoc Ducha Świętego dla papieża na wykonanie świętych obrzędów (*Racconto*, 1726, s. 2).

4.2. Wygląd Bazyliki św. Piotra w dniu kanonizacji

Datę sprawowania obrzędu wyznaczono na 31 dzień grudnia 1726 r., dedykowany św. Sylwestrowi, papieżowi (*Diario Ordinario*, 1727, s. 7). Od świtu można było ujrzeć „niezliczoną rzeszę ludu, także cudzoziemców, w kierunku Bazyliki Watykańskiej, którzy chcieli być widzami tych uroczystych i świętych czynności” (*Racconto*, 1726, s. 2). „Największa i najwspanialsza ta bazylika na całej kuli ziemskiej przeistacza się w tym dniu wewnątrz jakoby na zupełnie nowy i inny kościół” – relacjonował Koszutski (1882b, s. 260). Fasada bazyliki została przyozdobiona wielkim medalionem z malowanym obrazem triumfu dwóch świętych, którzy „czynili z większą chwałą bardziej pamiętlwym ten dzień”. Ponad nim umieszczone były herby papieża oraz postulatorów kanonizacji oraz herby Królestwa Polskiego i rodu Gonzaga z Mantui. Cały portyk, którym miała przechodzić procesja, ozdobiony był szlachetnymi arrasami, zaprojektowanymi niegdyś przez Michelangelo Buanarottiego oraz Raffaele Sanzia. Wnętrze bazyliki św. Piotra zostało

⁷ Prospero Marefoschi (1653-1732) w 1724 r. został kreowany kardynałem przez Benedykta XIII, który przydzielił mu tytuł *San Crisogono*, a potem *San Callisto*, wikariusz generalny dla diecezji rzymskiej od 13 czerwca 1726 r. (Cardella, 1794, s. 205). Jego podpis znajduje się pod listem dekretalnym Benedykta XIII *Dum Christi voce* (Benedykt XIII, 1871, s. 463).

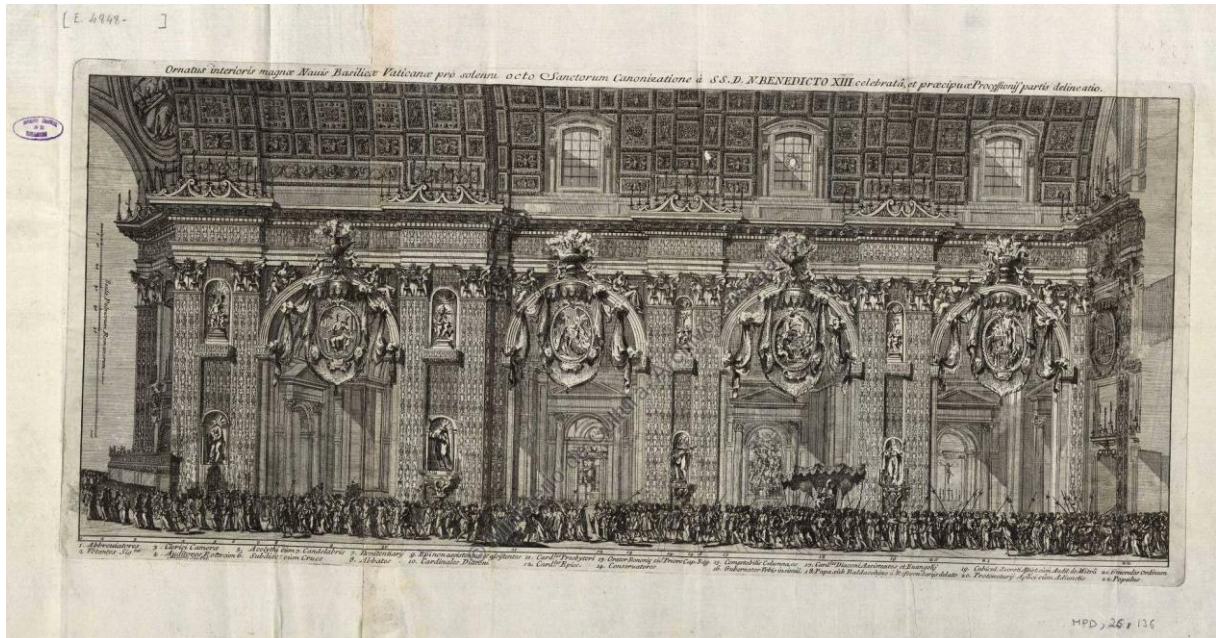
majestatycznie ustrojone czerwonymi, złożonymi adamaszkami. Pod łukami każdej z kaplic spuszczony był wielki medalion ozdobiony roślinnością, który przedstawiał cud, zdziałany przez nowych świętych, na przemian z innymi medalionami, które ukazywały różne cnoty tych świętych, z łacińską inskrypcją pod nimi. Wszystkich tych obrazów było aż szesnaście (*Racconto*, 1726, s. 2; *Diario Ordinario*, 1727, s. 7-8). Na podstawie tekstów źródłowych (*Racconto*, 1726, s. 2-3; *Diario Ordinario*, 1727, s. 11-15) została sporządzona zbiorcza tabela, opisująca obrazy i cnoty z życia nowych świętych: Kostki i Gonzagi, zawarte na medalionach (Tabela 1).

Tabela 1. Medaliony dekorujące Bazylikę św. Piotra w Rzymie w czasie uroczystości kanonizacji błogosławionych Alojzego Gonzagi i Stanisława Kostki dn. 31 grudnia 1726 r. *Opracowanie autora, tłumaczenie i ustalenie proveniencji cytatów w oparciu o badania własne*

L.P.	OPIS MEDALIONU	INSKRYPCJA ŁACIŃSKA	TŁUMACZENIE POLSKIE
MEDALIONY DOTYCZĄCE ŚW. STANISŁAWA KOSTKI			
1.	Przy wejściu do bazyliki po prawej medal ukazujący św. Stanisława, który uwolnił miasto Lwów od ognia	<i>Leopolim ab ingruentibus flammis defendit</i>	Obronił Lwów od gwałtownych płomieni
2.	Drugi ukazywał chwile, gdy w celu zgaszenia lub złagodzenia żaru ducha musiał okładać pierś zwilżonym płótnem	<i>Ad sedandum Divini Amoris æstum madefactis, lineis pannis pectus refrigerat</i>	Dla ukojenia żaru Bożej Miłości ochładza pierś lnianymi zmoczonymi tkaninami
3.	Trzeci przedstawiał chwilę, gdy jako młodzieniec przybył do Rzymu, prowadzony przez anioła, przez którego był także karmiony chlebem eucharystycznym	<i>Romam petens, ab Angelis Angelico pane reficitur</i>	Kierując się do Rzymu przez Anioła karmiony chlebem anielskim
4.	Czwarty ukazywał, jak otrzymał w swoje niewinne ramiona z rąk Dziewicy Maryi Dzieciątko Jezus	<i>Puerum Iesum a Beatis Virginis manibus in Ulnas suas amplexandum suscipit</i>	Przyjmuje otwarcie Dzieciątka Jezus z rąk Błogosławionej Dziewicy w swoje ramiona
5.	Piąty wskazywał na Mądrość zasiadającą na królewskim tronie, cnotę nawiązującą do świętych	<i>Sapientiam eius enarrabunt gentes</i>	Mądrość ich będą opowiadać narody (por. Syr 39, 14)
6.	Szósty przedstawiał Miłość, cnotę własną i charakterystyczną dla Świętych	<i>Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris</i>	Miłość Boga rozlana jest w sercach naszych (por. Rz 5, 5)
7.	Siódmy ukazywał Nadzieję	<i>Regeneravit nos in spem vivam</i>	Zrodził nas na nowo do żywej nadziei (por. 1 P 1, 3)

MEDALIONY DOTYCZĄCE ŚW. ALOJZEGO GONZAGI			
8.	Ponownie od początku Bazyliki po lewej stronie na pierwszym scena, gdy św. Alojzy Gonzaga uwolnił opętaną dziewczynę od złego ducha	<i>Obsessam a maligno spiritu puellam liberat</i>	<i>Uwalnia od złego ducha opętaną dziewczynę</i>
9.	Na drugim przedstawiono moment, gdy św. Maria Magdalena de' Pazzi ujrzała Świętego krótko po jego śmierci uniesionego wśród błogosławionych nieba ku wznoszącej chwale	<i>S. Mariæ Magdalenæ de Pazzis sublimis inter cælitæ ostenditur</i>	<i>Ukazuje się św. Marii Magdalenie (1566-1607) de' Pazzi uniesiony wśród niebian</i>
10.	Trzeci medalion przedstawiał, jak na krótko przed śmiercią kosztował słodczy nieba	<i>Paulò ante mortem oblata Divinitas æternæ Vitæ gaudia prægustat</i>	<i>Krótko przed śmiercią kosztował radośnie Boskie dary życia wiecznego</i>
11.	Czwarty ukazywał, jak Święty pod wpływem wielkiej miłości oddał się służbie chorym na zarazę, zaraził się, co było przyczyną jego ucisku	<i>Lue infectos gestans Luem, trahit ex qua mox charitatis Victima consumitur</i>	<i>Zarażony śmiertelną chorobą niosąc pomoc zarażony, wkrótce potem pociągnięty właśnie tą miłością, spalił się</i>
12.	Na piątym medalionie ukazywał się Kościół w chwale, zasiadający na tronie z krzyżem w ręku	<i>Portæ inferi non prævalebunt</i>	<i>Bramy piekielne nie przemogą (por. Mt 16, 18)</i>
13.	Na szóstym widać było duszę tęskniącą za wieczną, błogosławioną wizją Boga	<i>Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei</i>	<i>Kiedy przyjdę i stanę przed obliczem Boga (por. Ps 42 [41], 3)</i>
14.	Na siódmym medalionie została ukazana Wiara w podobnym triumfie	<i>Hæc est victoria, quæ vincit mundum fides nostra</i>	<i>To jest zwycięstwo, które zwyciężyło świat, nasza wiara (por. 1 J 5, 4)</i>
MEDALIONY DOTYCZĄCE OBU ŚWIĘTYCH			
15.	Powyżej jednych z bocznych drzwi medalion z pierwszą cnotą, dotyczącą obu Świętych: Pokutą	<i>Fuerunt lachrimæ meæ panes die, ac nocte</i>	<i>Łzy były moim chlebem dniem i nocą (por. Ps. 42 [41], 4)</i>
16.	Powyżej innych z bocznych drzwi medalion z pierwszą cnotą, dotyczącą obu Świętych: Czystość	<i>Mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia</i>	<i>Czystą zachowałem moją duszę od wszelkiej pożydlivości (por. Tb 3, 14)</i>

Do każdego z nich były dołączone odpowiednio herby rodu Gonzaga i Towarzystwa Jezusowego (*Diario Ordinario*, 1727, s. 15). Poglądowa rycina o wymiarach 62 x 28 cm obrazuje, z jakim rozmachem medaliony te zostały umieszczone w nawie bazyliki św. Piotra (Rycina 1).

Rycina 1. *Ornatus interioris magnae Navis Basilicae Vaticanae pro solenni octo Sanctorum Canonizatione a S.S.D.N. Benedicto XIII celebrata et praecipuae Processionis partis delineatio*, 1726 r. Archivo General de Simancas, sygnatura: MPD, 26, 136, ubicación anterior: EST, 04848. Repozytorium: https://www.europeana.eu/portal/pl/record/2022713/oai_rebae_mcu_es_183688.html?q=Kostka#dclid=1575645824384&p=1 (dostęp: 11.11.2019 r.).

W wejściu do bazyliki, powyżej dwoma medalionami z wyobrażeniem cnót pokuty i czystości, był umieszczony wielki herb papieski. W wielkich niszach nawy głównej, pośrodku, ustawiono stiukowe statuy dwóch świętych o rozmiarach większych niż naturalne, ozdobione rogami obfitości, puttami i świecami. Na gzymsie wokół kopuły umieszczono wysokie mocowania dla pochodni i świec (wł. *torcieri*), tak samo na skrzyżowaniu naw oraz powyżej dwóch grobów ołtarza Katedry św. Piotra. Wszystkie dwadzieścia siedem ołtarzy bazyliki płonęło blaskiem zapalonym na każdym sześciu grubych świec, a w niszach nad nimi znajdował się herb Benedykta XIII, jaśniejący złotem (*Racconto*, 1726, s. 2-3; *Diario Ordinario*, 1727, s. 7-8). Cała ta „aparatura” miała za zadanie tworzyć atmosferę *theatrum*, które przybliżałoby zmysły i uczucia ludzi do nieba.

W centrum uwagi zgromadzonych znajdowało się miejsce przygotowane dla papieża – złożony tron, nad którym zawieszono duży medalion, ukazujący triumf nowych Świętych. Umieszczono go w nawie głównej, miał kształt półksiężyca, pośrodku którego widać było

Konfesję św. Piotra (*Relazione*, 1726, s. 4). Obok tronu papieża, na podwyższeniach, dwie statuy w kolorze złotym, reprezentujące roztropność i rprawiedliwość, a na odległych końcach wydzielonej przestrzeni dla tronu (wł. *recinto*) ustawiono figury dwóch innych cnót kardynałnych: umiarkowania i męstwa. Od podłogi w stronę katedry wznosiła się przestrzeń, która w środku miała kształt półkolisty, złożona z czterech stopni, na których mieli miejsca prałaci. Nad nią przewidziano większą przestrzeń, nad którą z kolei wznosił się tron papieski, oparty na siedmiu stopniach, na których znajdowali się ambasadorzy i książęta tronu. Z dwóch stron potrójna seria ław, pokrytych arrasami, z miejscami dla kardynałów, arcybiskupów, biskupów, penitencjarzy i generałów zakonnych, prokuratorów generalnych zakonnych. Całość po prawej stronie zwieńczona była ołtarzem z siedmioma świecznikami, po drugiej zaś stołem z ofiarami (*Relazione*, 1726, s. 4). Nad całą tą częścią został zaciągnięty wielki baldachim w kolorze złotym. Tworzyło to ogromne *theatrum*, wokół którego na wielu zdobnych balkonach przygotowano miejsca dla rzymskiej szlachty, jak i zacnych gości spoza miasta, a wszystkiego strzegła Gwardia Szwajcarska oraz inni żołnierze i kompanie papieskie. Poza tymi miejscami przewidziane były inne dla zakonników, rycerstwa i pozostałych gości (*Racconto*, 1726, s. 3). Opis ten koresponduje z zachowaną ryciną poglądową o wymiarach 66 x 33 cm z 1726 r., ukazującą *theatrum* (Rycina 2).

Rycina 2. *Theatrum Canonizationis SS. Turribii Mogrobessi, Jacobi a Marchia, Agnetis Montis Politiani, Peregrini Latiosi, Joannis a Cruce, Francisci Solani, Aloysi Gonzagae, et Satanislai Kostka, a S.S.D.N. Benedicto P.P. XIII*, 1726, Archivo General de Simancas, sygnatura: MPD, 26, 025, ubicación anterior: EST, 04843. Repozytorium: https://www.europeana.eu/portal/pl/record/2022713/oai_rebae_mcu_es_183583.html (dostęp: 11.11.2019 r.).

Projektantem i twórcą dekoracji był Antonio Valeri (1648-1736), zarządca i architekt *Fabbrica di San Pietro* (Anselmi, 1991, s. 452-453; Delsere, 2011), „który wyróżniwszy się szlachetnością talentu w przeszłej kanonizacji czworga świętych, chciał poprzez obecną ukoronować swoje najbardziej cnotliwe dzieła” (*Racconto*, 1726, s. 3). Autorem dzieł malarskich na uroczystość kanonizacji był Carlo Roncalli (*Relazione*, 1726, s. 4; Rosella i in., 2002, s. 105), który pracował w Rzymie głównie dla Benedykta XIII (Croke, 1992, s. 435-436; Fagiolo, 1997, s. 60-61). Można ponadto przypuszczać, że jak na inne grudniowe kanonizacje tego roku (Rosella i in., 2002, s. 105) rzeźby i na tę wykonał Carlo Monaldi⁸, a ogólny zamysł i miniatury na świecach zrealizował Battista Morandi Milanese (Fagiolo, 1997, s. 60-61).

4.3. Forma uroczystej procesji

Przed dniem kanonizacji kardynał wikariusz dla Miasta Rzymu Prospero Marefoschi opublikował, także drukiem, wiele zarządzeń, dotyczących duchowych owoców uroczystości. Odpust zupełny miał być przyznany wiernych, którzy wypowiedzieli się i przyjęli Komunię św. w dniu kanonizacji lub w jej tygodniu, towarzysząc również samej uroczystej procesji i obrzędowi kanonizacji 31 grudnia 1726 r. Podobny odpust miały otrzymać wszystkie osoby zakonne, które z powodu przeszkody w obecności, na dźwięk wystrzału z Zamku Anioła (w tekście: *Fortezza di Castello*) wypowiedziałyby trzykrotnie *Pater noster* i tyle samo *Ave Maria*. Kardynał zarządził także, by osoby duchowne wzięły udział we wszystkich organizowanych tego dnia procesjach, o godzinie 13.30 na górnym dziedzińcu Pałacu Watykańskiego (*cortile superiore*, dziedziniec św. Damazego), jak to było wówczas w zwyczaju w czasie kanonizacji (np. św. Józefa z Kupertynu i innych w 1767 r.) (*Racconto*, 1726, s. 3).

Rano centralna procesja miała początek w głównej bramie Pałacu Apostolskiego. Duchowieństwo zakonne i regularne miasta Rzymu, ze świecami w rękach, przeszło *Porta delle Catene*, w kierunku drzwi głównych bazyliki św. Piotra. Otoczeni byli po zewnętrznej stronie dwoma kordonami żołnierzy, by ustrzec ich od zgniecenia przez tłum. W tym czasie papież Benedykt XIII w zakrystii pontyfikalnej ubrał szaty do obrzędów: pluwiął i *triegno*, czyli tiarę, po czym udał się do Kaplicy Sykstyńskiej. Zebrani kardynałowie oddalić cześć papieżowi przez ucałowanie ręki (wł. *baciamano*), patriarchowie, arcybiskupi i biskupi przez pocałunek kolana, zaś opaci i penitencjarze przez pocałunek stopy. Następnie został zaintonowany hymn *Ave Maris stella*, papież w miejsce mitry otrzymał tiarę, zasiadł na lektyce (wł. *sedia gestatoria*), a kardynał prokurator kanonizacji zaprezentował trzy świece, odlane na tę okoliczność, z których jedną przekazał Benedyktowi XIII (*Racconto*, 1726, s. 3-4;

⁸ Carlo Monaldi (1683-1760), rzeźbiarz włoski, od 1730 r. członek Akademii św. Łukasza w Rzymie, autor bardzo wielu dzieł, zdobiących m.in. rzymskie bazyliki (Possanzini, 2011).

Relazione, 1726, s. 2)⁹. Z Listu dekretalnego *Dum Christi voce* tego papieża wynika, że kardynałem prokuratorem był Juan Álvaro Cienfuegos Villazón¹⁰ (Turek, 2019b, s. 121).

W dalszej części procesji Następcy św. Piotra towarzyszyli inni członkowie dworu papieskiego: papiescy giermkowie, szambelani papiescy w czerwonych szatach, adwokaci konsystorialni, kapelani, sekretarze, szambelani honorowi, kapelani z symbolami władzy papieskiej i mitrami, ubrani w czerwone kaptury, śpiewacy *Cappella Pontificia* w komżach. Za nimi przedstawiciele konfraterni nieśli dwa sztandary nowych świętych: Alojzego Gonzagi (*Confratelli della Ven. Archinofraternità degli Agonizzanti*) i Stanisława Kostki (*Confratelli della Ven. Archiconfraternità de' SS. Angeli Custodi*), którym towarzyszyli ojcowie z Towarzystwa Jezusowego z pochodniami (*Racconto*, 1726, s. 4; *Diario Ordinario*, 1727, s. 15).

Dalej szli subdiakon, diakon, kapelan asystujący, prałaci z *Cappella Pontificia* i wielu innych urzędników kurialnych wraz z Mistrzem Świętego Pałacu, czyli teologiem papieskim¹¹. Z kolei trybularz i świece niosło ośmiu prałatów z Sygnatury Apostolskiej, jeden z audytorów Roty Rzymskiej ubrany jako subdiakon niósł krzyż papieski pośrodku dwóch odźwiernych (*officiali de Virga Rubea*), za nimi znajdowali się: penitencjarze z bazyliki św. Piotra, opaci w mitrach, biskupi i arcybiskupi w kapach i mitrach, kardynałowie diakoni w dalmatykach, kardynałowie prezbiterzy w ornatach, kardynałowie biskupi zaś w kapach, ponadto wszyscy kardynałowie w mitrach i ze świecami w dłoniach. W dalszej kolejności poprzedzali papieża niektórzy przedstawiciele świata publicznego: ambasador boloński¹², a po nim *priore de' caporioni* i trzej *Conservatori di Roma*¹³. Najbliżej papieża znajdowali się dwaj kardynałowie diakoni, dwaj audytorzy Roty Rzymskiej, którzy trzymali brzegi (wł. *fimbrie*) kapy papieskiej, Wielki Konstabl Królestwa Neapolu, niosący jedną z papieskich świec¹⁴. Pod baldachimem niesiono Ojca Świętego, otoczonego gwardzistami i innymi uzbrojonymi oraz *mazzieri*¹⁵. Za papieżem zaś następowali inni jego współpracownicy

⁹ Dwie ważyły po 30 funtów (wł. *30 libra l'uno*), a jedna 4 funty (*Relazione*, 1726, s. 2).

¹⁰ Juan Álvaro Cienfuegos Villazón (1657-1739) był hiszpańskim duchownym, jezuitą, dyplomatą, kardynałem prezbiterem tytułu *San Bartolomeo all'Isola* (św. Bartłomieja na Wyspie). W latach 1725-1739 arcybiskup metropolita Monreale na Sycylii, ostatni kardynał starego Towarzystwa Jezusowego (Santos Hernández, 1998, s. 184-190)

¹¹ Był nim wówczas Gregorio Sellari (1654-1729), dominikanin, kreowany przez Benedykta XIII kardynałem *in pectore*, a ogłoszony 30 kwietnia 1728 r. (Capparoni, 1827; Moroni, 1846b, s. 199-218).

¹² Ambasadorem tym był w okresie opisywanej kanonizacji książę Filippo Aldrovandi (1660-1748). Bolonia była wówczas jedynym miastem Państwa Kościelnego, które miało stałego ambasadora rezydującego w Rzymie, reprezentującego jego interesy (Troilo, 2010).

¹³ *Priore de' Caporioni* oraz *Conservatori di Roma* razem stanowili *Magistrato Romano* i od XIII w. do 1870 r. zarządzali w imieniu papieża sferą ekonomiczną Rzymu. *Priore de' Caporioni* był przełożonym rejonu rzymskiego *Camera capitolina*. Zadaniem wszystkich *caporioni* było pilnowanie porządku w Wiecznym Mieście, na polecenie papieża. *Conservatori di Roma* byli to trzej urzędnicy, którzy rezydowali na Kapitolu w *Palazzo dei Conservatori*, ich zadaniem było zarządzanie w imieniu papieża ekonomią Rzymu. W 1726 r. urząd *Conservatori di Roma* sprawowali: Rutilio Vidaschi, Mario Gabrielli, Antonio Lancetta, zaś *Priore de' Caproni* był Carlo Scarlatti (De Dominicis, 2009, s. 62, 126).

¹⁴ Wielki Konstabl Królestwa Neapolu był najwyższym z siedmiu urzędników tegoż Królestwa.

¹⁵ *Mazzieri* był to świecki członek dworu papieskiego, który niósł rodzaj srebrnego berła, symbol władzy papieskiej (Capparoni, 1827).

i urzędnicy kurialni: szambelani sekretni asystujący, protonotariusze apostolscy, audytor Kancelarii Apostolskiej¹⁶, korektor Listów Apostolskich, zarządca ołowiu¹⁷, sędzia spraw konfidenjalnych¹⁸, wreszcie: generałowie i prokuratorzy generalni zakonów żebrzących (wł. *ordini mendicanti*) (*Racconto*, 1726, s. 4).

4.4. Przebieg uroczystości kanonizacyjnej z udziałem papieża

Gdy papież przybył do świątyni, udał się najpierw na modlitwę przed Najświętszym Sakramentem, po czym wszedł do przygotowanej dekoracji (wł. *teatro*) i zasiadł na tronie, wraz z Mistrzem Ceremonii¹⁹ przystąpił do niego kardynał prokurator i jeden z adwokatów konsystorialnych, aby skierować w imieniu kardynała pierwszą usilną prośbę za pomocą słowa: *Instanter* o włączenie dwóch błogosławionych do numeru świętych. Odpowiedź na to dał sekretarz brewiów, Carlo Majella²⁰, po czym papież zszedł do klęcznika (wł. *faldistorio*), a kantorzy śpiewali *Litanie do Wszystkich Świętych*. Po jej zakończeniu papież wrócił na tron, a Mistrz Ceremonii wraz z kardynałem prokuratorem i adwokatem konsystorialnym ponownie oddali papieżowi cześć i przekazali drugą instancję słowami: *Instanter et instantius*, na które abp Majella w imieniu papieża odpowiedział, „zachęcając wszystkich, by dla tak ważnych powodów wzniesli nowe modlitwy do Najwyższego” (*Relazione*, 1726, s. 4). Papież znowu przeszedł do klęcznika, a po wezwaniu kardynałów diakonów do modlitwy słowami: *Orate* i *Levate* wstał, po czym zaintonował hymn do Ducha Świętego *Veni Creator Spiritus* wraz z końcową modlitwą *Deus qui corda fidelium*. Papież znowu zasiadł na tronie, a czynności prośby zostały powtórzone przez te same osoby słowami: *Instanter, instantius, instantissime*, na co abp Majella powiedział, że „Jego Świątobliwość uznał za godne, by rzeczeni Błogosławieni zostali umieszczeni i zapisani w Katalogu Świętych” (*Racconto*, 1726, s. 4). Stopniowanie prośby przez kolejne formy gramatyczne od przysłówka *instanter* miały

¹⁶ Audytor Kancelarii Apostolskiej (wł. *uditore/auditore delle contraddette*) jego zadaniem było sprawdzanie bulli papieskich, które poprawiał korektor (wł. *correttore delle lettere apostoliche*) (Moroni, 1857, s. 186-191).

¹⁷ Zarządca ołowiu (wł. *presidente del piombo*), jeden z najstarszych urzędów kancelarii papieskiej, sprawowany przez jednego z prałatów, zajmował się opieczętowaniem bulli i innych dokumentów, strzegąc pieczęci papieskich (Moroni, 1851, s. 237-239).

¹⁸ Sędzia spraw „zażyłych” (wł. *giudice delle confidenze*), jego zadaniem było osądzanie spraw beneficjów, symonii, czy nie dochodziło w tych kwestiach do zbytnich zażyłości (Moroni, 1857, s. 163-165).

¹⁹ Mistrzem Ceremonii (wł. *Maestro delle ceremonie pontificie*) w czasach Benedykta XIII był Giuseppe Gamberucci (inni podają jego imiona Giovanni Battista), który sprawował tę funkcję w latach 1721-1738, najpierw kanonik w Bazylice Matki Bożej Większej, a potem, aż do śmierci także arcybiskup tytularny *Amasea* i mistrz ceremonii również czasie pontyfikatu Klemensa XII (Moroni, 1846a, s. 160-191).

²⁰ Carlo Majella (1669-1739), erudyta włoski, kustosz Biblioteki Apostolskiej w Watykanie, arcybiskup tytularny, wybrany przez Benedykta XIII na stanowisko sekretarza brewiów do książąt (Renazzi, 1805, s. 178-179).

wyrażać coraz usilniejsze nalegania i oczekiwanie na najważniejszy moment. Na te słowa papież otrzymał mitrę i, siedząc na tronie, wypowiedział formułę kanonizacji:

„Ku czci Świętej i Niepodzielnej Trójcy, wywyższeniu wiary katolickiej i umocnieniu religii chrześcijańskiej autorytetem Pana Naszego Jezusa Chrystusa, świętych Apostołów Piotra i Pawła i naszym, po dojrzałym namyśle i częstym wzywaniu pomocy Boże, za radą Czcigodnych Braci naszych Kardynałów Świętego Kościoła Rzymskiego, Patriarchów, Arcybiskupów i Biskupów przebywających w Rzymie, Błogosławionych Alojzego i Stanisława, Wyznawców, uznajemy i ogłaszamy Świętymi, wpisujemy ich do Katalogu świętych, ustanawiając że ich pamięć winna być czczona każdego roku w całym Kościele Powszechnym w dniu ich narodzin dla nieba. W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Amen”
(*Racconto*, 1726, s. 4)²¹.

Kolejną czynnością były słowa podziękowania kardynała postulatora dla papieża oraz prośba o wydanie bulli apostolskiej (*litterae decretales*; Turek, 2019b), na co papież wydał zgodę słowami: *Decernimus*. Ten sam adwokat zwrócił się do protonotariuszy apostolskich prosząc ich, by rozwinęli kwestie związane z kanonizacją *ad perpetuam rei memoriam*, dalej on sam wezwał ich na świadków, że to uczyni, słowami: *Vobis testibus est*. Zdjąwszy mitrę papież zaintonował hymn dziękczynny *Te Deum laudamus*, który został wykonany uroczystie z akompaniamentem instrumentów: bębnów i trąb, wybuchem moździerzy (wł. *mortaletti/mortaretti*) oraz armat zarówno na Placu św. Piotra, jak i w Zamku św. Anioła, oraz przy dźwięku bijących dzwonów kościołów rzymskich. Po tak uroczystej chwili papież odśpiewał własne wersety liturgii o nowych świętych wraz z przypisaną im modlitwą²². Kardynał diakon odśpiewał wyznanie grzechów *Confiteor*, dodając po imionach świętych Apostołów Piotra i Pawła także imiona nowych świętych, po czym papież, mając przed sobą krzyż, wypowiedział zwyczajną modlitwę błogosławieństwa apostolskiego, dołączając także imiona nowych świętych, i udzielił go wiernym (*Racconto*, 1726, s. 4-5; *Relazione*, 1726, s. 3).

²¹ Tłumaczenie własne, na podstawie źródeł (Misztal, 2007, s. 651-653). „Ad honorem Sanctæ, & individuae Trinitatis, ad exaltationem Fidei Catholicæ, & Christianæ Religionis augmentum auctoritate Domini Nostri Jesu Christi, Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, ac nostra matura deliberatione præhabita, & divina ope sæpius implorata, ac de Venerabilium Fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, & Episcoporum in Urbe existentium consilio Beatos Aloysium, & Stanislaum Confessores, Sanctos esse decernimus, & definimus, ac sanctorum Catalogo adscribimus, statuentes ab Ecclesia Universali illorum memoriam quolibet anno, die eorum natali, pro devotione recolere debere. In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen” (*Racconto*, 1726, s. 4).

²² Koszutski (1882b, s. 264) twierdzi, że mogła to być modlitwa własna oficjum o św. Stanisławie i przytacza ją w tłumaczeniu polskim: „Boże, któryś pomiędzy innymi mądrości Twojej cudami w modziuchnym nawet wieku, dojrzałej już świątobliwości łaskę okazać raczył: daj nam proszącym cię, abyśmy za przykładem świętego Stanisława, usilną pracą około zbawienia czas okupując, do wiecznego odpocznienia wnijść zasłużyli. Przez Pana naszego Jezusa Chrystusa Syna Twego, który z Tobą żyje i króluje w jedności Ducha świętego po wszystkie wieki wieków. Amen”.

Po zakończeniu obrzędów kanonizacji zgaszono wszystkie świece, papież rozpoczął godzinę kanoniczną Tercję i przywdział szaty do sprawowania Mszy św., według zwykłego porządku. Po wersecie *Offertorium* papież zasiadł na tronie, założył mitrę oraz gremiał na kolana i odbierał ofiary (łac. *oblatio*), czyli zwyczajowe dary związane z kanonizacją, które były składane w ustalonym następującym porządku, według starszeństwa kardynałów, celem ukazania widzialnej hierarchii tego gremium. Na podstawie tekstów można odtworzyć ich kolejność, najpierw w odniesieniu do św. Alojzego Gonzagi:

- a) Mistrz Ceremonii wraz z czterema *mazzieri* i jednym z kardynałów biskupów w otoczeniu szlachciców i kardynała prokuratora przynieśli dwie grube świece z podobizną św. Alojzego i Chrystusa;
- b) dalej do ołtarza podeszli dwaj postulatorzy sprawy kanonizacyjnej, a każdy z nich niósł ozdobioną świecę o wadze 12 funtów;
- c) kardynała prezbitera poprzedzało dwóch szlachciców w togach, którzy nieśli dwa wielkie bochenki, jeden połączony, a drugi posrebrzany, z namalowanymi symbolami papieskimi;
- d) za nimi szli dwaj inni postulatorzy sprawy, niosący małą świecę i dużą, jak poprzedni;
- e) dwaj szlachcice kardynała diakona, z dwiema beczkami (wł. *barillozzo*), połączoną i posrebrzaną,
- f) kolejni dwaj postulatorzy, którzy ofiarowali, podobne jak wyżej, świece (*Racconto*, 1726, s. 5).

W ten sam sposób zostały złożone ofiary dziękczynne za św. Stanisława Kostkę, przy czym wzięły w niej udział także ważniejsze osobistości Towarzystwa Jezusowego. Papież obmył ręce, dokończył Mszę św. i na koniec udzielił zwyczajowego błogosławieństwa (*Racconto*, 1726, s. 5). Ofiarowane świece miały prawdopodobnie zastąpić zwyczajową klatkę z turkawkami (wł. *canestro delle tortore*), a także inną, z gołębicami (wł. *canestro delle colombe*) i kolejną, z innymi ptakami (wł. *canestro degli uccelletti*) (*Relazione*, 1726, s. 3). Koszutski (1882b, s. 265) twierdzi, że te ptaki zostały ofiarowane, natomiast autor tekstu *Relazione* (1726, s. 3) stwierdza, że świece ofiarowywano *in luogo del canestro*, a zatem wydaje się, że miały one zastąpić ptaki, być może z uwagi na zimową porę uroczystości²³.

Ofiarującymi dary byli purpuraci, których nazwiska podano w *Diario Ordinario*, (1727, s. 9-10). W procesji dziękczynnej z ofiarami za kanonizację Alojzego Gonzagi uczestniczyli kardynałowie: Belluga²⁴, Origo²⁵ i Marini²⁶; natomiast w procesji ku czci św.

²³ Koszutski (1882b, s. 265) podaje ciekawą informację, że składane przy kanonizacjach ptaki miały wyobrażać cnoty świętego, na których, jak na skrzydłach, wzniósł się do nieba. Potem umieszczano je w ptaszarni pałacu papieskiego na Kwirynale, gdzie były dalej pielęgnowane.

²⁴ Luis Antonio Belluga y Moncada (1662-1743), hiszpański kardynał z zakonu filipinów, kreowany kardynałem w 1719 r., jako kościół tytularny otrzymał *Santa Maria in Traspontina*. W latach 1728-1729 był kamerlingiem. Szanowany i ceniony w Rzymie, nazywany lustrem prałatów (*lo specchio de' Prelati*) (Cardella, 1794, s. 185-188).

Stanisława Kostki wzięli udział kardynałowie: Zondadari²⁷, Polignac²⁸ i Sant' Agnese²⁹ (*Diario Ordinario*, 1727, s. 9-10).

4.5. Wyjaśnienia teologiczne i historyczne

Autor *Racconto* dodaje, że dwa następujące po kanonizacji wieczory były dla Rzymu wielkim świętem, wszędzie bowiem znajdowały się dekoracje świetlne. Ponadto zamieszcza krótką ocenę splendoru, z jakim została wykonana przez papieża czynność liturgiczna:

„Tymi uroczystymi ceremoniami została dopełniona owa święta funkcja, dając efekt wielkiej radości i duchowego podziwu, wlewając ducha świętości i czci w tę Świętą Bazylikę. Większą godność przewidzianej funkcji przyniósł Papieski Majestat naszego Świętobliwego Papieża Benedykta XIII, który naprawdę wykonał te Ceremonie z tak wielką przykładnością, że zachwycił nimi cały Świat, który tego poranka zgromadzony był w tym ogromnym Sanktuarium”³⁰ (*Racconto*, 1726, s. 5).

Cennym dodatkiem jest obszerne wyjaśnienie autora tekstu *Racconto* na temat ofiar, składanych Benedyktowi XIII. Ofiara (wł. *oblazione*) „nie jest czymś innym, jak czią oddawaną przez ludzi Bogu, zarówno w sposób wewnętrzny, jak i zewnętrzny; wewnętrzny, ponieważ odnosi się do intencji, z jaką się ofiaruje, zewnętrzny zaś

²⁵ Curzio Origo (1661-1737), dziekan Roty Rzymskiej, mianowany kardynałem *in pectore* 18 maja 1712 r., opublikowany 26 września tego samego roku, otrzymał diakonię i tytuł *Santa Maria in Domnica*, a potem *Sant'Eustachio*, w latach 1721-1737 prefekt Kongregacji Koncylium (późniejszej Kongregacji Duchowieństwa) (Cardella, 1794, s. 148-149).

²⁶ Carlo Maria Marini (1667-1747), pochodził z Genui, kreowany kardynałem *in pectore* w 1715 r., w 1716 r. otrzymał diakonię *Santa Maria in Aquiro*, prefekt Kongregacji Rytów w latach 1726-1747 (Cardella, 1794, s. 162-163).

²⁷ Antonio Felice Zondadari (1665-1737), kardynał włoski ze Sieny, kreowany kardynałem w 1712 r. z tytułem *Santa Bibiana*, w latach 1718-1719 Kamerling Świętego Kolegium Kardynalskiego (Cardella, 1794, s. 124-125).

²⁸ Melchior de Polignac (1661-1741), kardynał i arcybiskup francuski, ambasador francuski w Polsce od 1693 r. w czasie rządów króla Jana III Sobieskiego, aż do jego śmierci w 1696 r. (król Sobieski czynił wiele starań o kanonizację Kostki), a potem w Rzymie (1724-1732). Kreowany kardynałem w 1713 r. z tytułem *Santa Maria degli Angeli* (Cardella, 1794, s. 149-152).

²⁹ Chodzi zapewne o kardynała z tytułem *Sant' Agnese fuori le mura* (w początku XVII w. drugi tytuł *Sant' Agnese in Agone* był zawieszony), a posiadał go kardynał Giorgio Spinola (1667-1739), nuncjusz apostolski w Hiszpanii i Austrii, w latach 1721-1724 sekretarz stanu, kamerling w latach 1726-1727, od 1738 z tytułem suburbikarnym *Palestrina* (Cardella, 1794, s. 179-180).

³⁰ „Con queste solenni Cerimonie si condusse à fine questa Sagra Funzione, riuscendo il tutto con sommo giubilo, & ammirazione spirituale, spirando tutta quella Sagrosanta Basilica, santità, & venerazione. Recò maggior decoro alla funzione predetta la Pontificia Maestà del nostro Santissimo Papa Benedetto XIII che veramente esegui con tanta esemplarità quelle Sagre Cerimonie, che rese meraviglia ad un Mondo intero agregato quella mattina dentro quel vastissimo Santuario” (*Racconto*, 1726, s. 5).

ofiarowanego daru” (*Racconto*, 1726, s. 5)³¹. Zwyczaj ten, tłumaczy Autor, znany był w Starym Przymierzu, o czym świadczy Księga Wyjścia (23, 15): *Non apparebis in conspectu meo vacuus*, „nie pokażesz się przed moim obliczem z pustymi rękoma”. Poszli za nim również papieże pierwotnego Kościoła: św. Pius (ok. 140-154) i św. Fabian (236-250). Dużo okazalsze ofiary te były składane do czasów pontyfikatu Bonifacego IX (1389-1404), a potem Eugeniusza IV (1431-1447), wśród darów były bowiem: świece (wł. *cerei*), woda, wino i chleby (*Racconto*, 1726, s. 5).

W tekście *Racconto* znaleźć można z kolei omówienie znaczenia tych oblat. Najpierw świeca woskowa:

„Wosk wyraża łagodność i dziewiczą czystość; jak można zatem lepiej okryć uległość, dzięki której święci dają się kształtować przez każdego, kto miałby nad nimi jakąkolwiek wyższość; i czystość, którą zawsze zachowywali bez uszczerbku, jeśli kiedykolwiek zabrudzili, próbowali ją odzyskać i ożywić ogniem miłości. Wosk jest również figurą czujności i troskliwości w cnotliwych uczynkach, tak że można go rozumnie ofiarować w kanonizacji, aby oznaczać, że jeśli święci osiągną szczyt chwały, to wszystko będzie owocem ich czujności i troski” (*Racconto*, 1726, s. 5)³².

Także chleby, składane w czasie kanonizacji, mają swoją głęboką treść teologiczną, nawiązującą do ofiar Starego i Nowego Testamentu, gdzie oznaczały dziękczynienie Panu za otrzymane dobrodziejstwa:

„Że tak jest, dobrze to widać dlaczego w czasie tak doniosłej uroczystości ofiarują Chleby, a to, by powiedzieć, w dziękczynieniu Bogu za to, że wzrosła liczba nowych Bohaterów w Niebie i nowych Obrońców Ziemi. Boska Miłość jest również reprezentowana w chlebie; dlatego, należy ogłosić, że pierwszą cnotą posiadaną w doskonałym stopniu przez Świętych jest Miłość, dlatego ofiaruje się Chleby. Wreszcie, chleb jest wyraźnym symbolem Mistrzów życia duchowego, którymi w przeważającej części byli Święci, którzy nauczali Ludy, głosem i przykładem” (*Racconto*, 1726, s. 5)³³.

³¹ „Per intelligenza di che deve sapersi, che Oblazione altro non è, che un ossequio parte interno, e parte esterno, che dagl’huomini à Dio si presta; interno perché si riguarda all’intenzione, colla quale si offerisce, esterno rispettivamente al dono offerto” (*Racconto*, 1726, s. 5).

³² „La cera è espressivo della docilità, e del candor virginale; quindi come mai meglio adombrare la docilità, colla quale i Santi si lasciorno regolare da chiunque aveva sopra di loro superiorità alcuna; e la purità che sempre custodirono illesa da ogni macchia, ò se mai macchiata procurarono di riacquistarla, e ravivarla al fuoco della carità. Anche la Cera è figura della vigilanza, e sollecitudine nelle opere virtuose, onde ragionevolmente si offerisce nella Canonizzazione per significare, che se i Santi giunsero all’apogeo della Gloria fù tutto frutto della loro vigilanza, e sollecitudine” (*Racconto*, 1726, s. 5).

³³ „Che se è così ben si vede con quanta raggione in una tale solennità offeriscansi i Pani, che è quanto dire in rendimento di grazie a Dio per avere accresciuti di nuovi Eroi in Cielo, e di nuovi Protettori la Terra. Nel pane si figura anche il Divino Amore; Quindi à dichiarare la prima virtù posseduta in

Do ołtarza przynoszono również wino w baryłkach, którego głęboką treść w odniesieniu do świętości wyjaśniono w następujący sposób, w odniesieniu do fragmentu Ps 36 (35), 9:

„Ofiara wina, która miała miejsce w spisany Prawie, jest także zawarta w Prawie łaski, a zwłaszcza w połączeniu z Kanonizacjami. Wina nie można zatem nie uznać za najbardziej wyrazisty symbol łaski uświęcającej, wskazując nam, że Święci zawsze byli troskliwymi strażnikami tego cennego klejnotu Raju. Ponadto symbol Miłości, wskazującej na ogień Boskiej Miłości, który zawsze zarumieniał serce Świętych Herosów, kiedy żyli na ziemi. Jednak ponad wszystkimi innymi tajemnicami, ta ofiara [z wina] daje nieomyślne uznanie, że jesteśmy już Świętymi, aby cieszyć się rozkoszami Nieba, zgodnie z powiedzeniem Proroka: *Sycą się tłuszczem Twojego domu*” (*Racconto*, 1726, s. 5)³⁴.

Wraz z winem składana była ponadto woda, której znaczenie zostaje wyjaśnione w świetle interpretacji św. Alberta Wielkiego i innych tekstów biblijnych, np. Syr 15, 3:

„Z bochenkami i winem wciąż ofiaruje się ponadto wodę, bardzo wyraźną figurę ucisku, oznaczającą cierpienia i obawy, przez które święci z pewnością przechodzili, zanim osiągnęli Wieczne Szczęście. Albert Wielki uznaje takie znaczenia wód Syracha: To jest woda czystości, łaski, szczęścia, życia wiecznego: Przesłania to wszystko czystość serc, które mieli Święci; Mądrość, dzięki której potrafili uniknąć niebezpieczeństw tego świata; łaska, przez którą zawsze wytrwali w podjętym dobru, i wreszcie Wieczne szczęście, w którego posiadanie weszli po cnotliwych swych dziełach” (*Racconto*, 1726, s. 5)³⁵.

Dokument *Relazione* z 1726 r. kończy krótki paragraf wyjaśniający, dlaczego Autor zdecydował się zamieścić w dalszej jego części długi katalog papieży, którzy odprawiali

grado perfetto da Santi esser stata la Carità, perciò offerisconsi i Pani. Finalmente il pane è manifesto Simbolo de Maestri della vita Spirituale quali per lo più furono i Santi, che ammaestrarono i Popoli, e con la voce, e coll' esempio” (*Racconto*, 1726, s. 5).

³⁴ „L'Oblazione del vino, che costumavasi nella Legge scritta, si costuma anche nella Legge di grazia, e particolarmente in congiuntura delle Canonizzazioni. Non può rinvenirsi Simbolo più espressivo della grazia Santificante di quello lo sia il Vino; per additarci, che i Santi furono sempre solleciti custodi di questa gemma preziosa del Paradiso. E ancora Simbolo della Carità, additandoci il fuoco del Divino Amore, che avvampò sempre il cuore de' Sagri Eroi mentre vissero in terra. Sopra ogni altro mistero però, con una simigliante Oblazione ci si dà un' infallibile accertato, essere di già i Santi à godere le delizie del Cielo, secondo il detto del Profeta: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ*” (*Racconto*, 1726, s. 5).

³⁵ „Co' i Pani, e col Vino suole offerirsi ancora l'acqua figura chiarissima delle tribulazioni, per dinotare i patimenti, e le angustie per le quali necessariamente passarono i Santi prima di giungere all'Eterna Felicità. Alberto il grande vi riconosce quei significati medesimi dell'acque di Sirac; Cioè acqua di mondezza, di grazia, di felicità, di vita Eterna: Bene adombrando tutto ciò la mondezza de' Cuori, che ebbero i Santi, la Sapienza colla quale seppero schivare le insidie di questo mondo, la grazia per cui sempre perseverarono nel bene intrapreso, ed in fine l'Eterna felicità, della quale doppo le virtuose loro operazioni n'entrarono al possesso” (*Racconto*, 1726, s. 5).

kanonizacje nie tylko prywatnie, ale także solennie. Ryt kanonizacji ma swoją dawną historię, sięgając korzeniami starotestamentalnego stwierdzenia: *Laudemus Viros gloriosos in generatione sua*, „wychwalajmy mężów sławnych według następstwa ich pochodzenia” (por. Syr 44, 1). Autor *Relazione* przywołuje w tym kontekście komentarz do tych słów, napisany przez Cornelio a Lapide (1638) (*Racconto*, 1726, s. 6). Zostaje dalej wspomniana krótka historia procesów kanonizacyjnych, dotyczących zarówno męczenników, jak i wyznawców, na mocy dekretów papieskich, soborów i poszczególnych biskupów, z zastrzeżeniem zmian, jakie wprowadził papież Aleksander III (1159-1181), rezerwując prawo zatwierdzania kanonizacji Kościołowi Rzymskiemu³⁶.

W ostatnich dwóch akapitach Autor *Relazione* z 1726 r. zaznacza, że kult męczenników jest bardzo stary w Kościele, oparty na stwierdzeniu z czasów św. Klemensa, zapisanym w *Konstytucjach Apostolskich*, VIII, 13, 6: *Memoremus Martyres Sanctos, ut mereamur certaminis eorum participes fieri* (*Racconto*, 1726, s. 6). Co do kultu świętych wyznawców, Autor wskazuje, że nie jest łatwo wskazać jego początek. Prezentuje zatem dwa katalogi. Pierwszy, zawierający imiona 59 świętych, kanonizowanych prywatnie (wł. *privatamente*) przez papieży, od św. Damazego (366-384) do Benedykta VI (973-974) (*Racconto*, 1726, s. 6). Kolejny katalog zawiera imiona 183 świętych, wyniesionych do chwały ołtarzy uroczyście (wł. *solennemente*), w czasie pontyfikatów do Jana XV (985-996) do Benedykta XIII (1724-1730), z których ostatnimi dwoma są oczywiście św. Alojzy Gonzaga i św. Stanisław Kostka (*Racconto*, 1726, s. 6-8).

Podsumowanie

Potrydencka forma przekazu wiary i rozmach, z jakim celebrowano kanonizacje, były z pewnością ważnym sposobem ewangelizacji (Casale, 2011). Za bogatą formą jezuickiego *theatrum*, rozpowszechnioną najpierw w Rzymie, a potem także w innych miejscach świata (Dzik, 2019), stała głęboka troska o zbawienie człowieka i treść modlitwy, według zasady: *lex orandi, lex credendi*. Przebieg ceremonii kanonizacji dwóch młodych jezuitów, św. Stanisława Kostki i św. Alojzego Gonzagi, zapisany na kartach dokumentów archiwalnych i zawarty na rycinach, dostarcza nowych wiadomości na temat obyczajów, kultury i historii Wiecznego Miasta oraz Kościoła katolickiego w XVIII w., jak również ukazuje ścisły związek wiary i sztuki celem przybliżenia człowieka do Boga. Opisy te rzucają także nowe światło na hagiografię Kostki i Gonzagi.

³⁶ Aleksander III w 1170 lub 1171 r. napisał do ludu szwedzkiego list, rozpoczynający się do słów: *Denique quiddam audivimus*, który przeszedł do historii jako dekret *Audivimus*, zastrzegając Stolicy Świętej prawo rozstrzygania o kulcie świętych (Crisuolo i in., 2014, s. 161-164).

Bibliografia:

- Anselmi, A. (1991). Antonio Valeri, (w:) *In Urbe architectus. Modelli, disegni, misure. La professione dell'architetto a Roma (1680-1750)*, B. Contardi, G. Curcio (red.), 452-453
Roma: Àrgos.
- Bar, J. (1958). Polskie procesy kanonizacyjne i beatyfikacyjne, *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 10, 418-447.
- Benedykt XIII (1871). Promulgatur canonizatio B. Stanislai Kostkae Societatis Iesu inter Sanctos connumerati, (w:) *Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificium Taurinensis Editio*, t. 22, 463-465, Augustae Taurinorum: Success. Sebastiani Franco et Filiorum.
- Bieś, A.P. (2002). Stanisław Kostka h. Dąbrowa, (w:) *Polski Słownik Biograficzny*, t. 41: *Sowiński Jan – Stanisław August Poniatowski*, J. Tazbir (red.), 589-593, Warszawa-Kraków: Instytut Historii PAN – Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej.
- Bońkowski, S. (1986). *Święty Stanisław Kostka*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Capparoni, G. (1827). *Raccolta della gerarchia ecclesiastica. Considerata nelle vesti sacre, e civili usate da quelli li quali la compongono*, Roma: Presso Giuseppe Capparoni.
- Cardella, L. (1794). *Memorie storiche de' cardinali della Santa Romana Chiesa*, t. 8, Roma: Stamperia Pagliarini.
- Casale, V. (2011). *L'arte per le canonizzazioni. L'attività artistica intorno alle canonizzazioni e alle beatificazioni del Seicento*, Torino: Umberto Allemandi & C.
- Cornelio a Lapide (1638). *Commentaria in Ecclesiasten, Canticum canticorum et Librum Sapientiae*, Antverpiæ: apud Martinum Nutium.
- Criscuolo V., Ols D., Sarno R.J. (2014³). *Le cause dei Santi. Sussidio per lo „Studium”*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Croke, F. (1992). Carlo Roncalli and the chapel of St Dominic in San Clemente in Rome, *The Burlington Magazine*, 134/1072, 435-439.
- De Dominicis, C. (2009). *Membri del Senato della Roma Pontificia. Senatori, Conservatori, Caporioni e loro Priori e Lista d'oro delle famiglie dirigenti (secc. X-XIX)*, Roma: Fondazione Marco Besso.
- Delsere, I. (2011). *Architetto dell'Arcadia nella Fabbrica di San Pietro*, Tesi di Dottorato di Ricerca in Storia e Restauro dell'Architettura, Roma: Università degli Studi di Roma „La Sapienza”.
- Diario Ordinario (1727) in data delli 4 Gennaro 1727*, Roma: Stamperia del Chracas.
- Dzik, J. (2019). Dekoracja okazjonalna (1715) w kościele jezuitów w Lublinie. Ze studiów nad ikonografią św. Stanisława Kostki, *Roczniki Humanistyczne*, 4, 45-60 (DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2019.67.4-2>).
- Echániz, I. (2014). *Męka i chwala. Żywa historia jezuitów*, przeł. P. Steczek, Kraków: Wydawnictwo WAM – Księża Jezuitów.

- Fagiolo, M. (red.) (1997). *Corpus delle feste a Roma, t. 2: Il Settecento e l'Ottocento*, Roma: Edizioni De Luca.
- Grzegorz z Sambora (2018). *Żywot świętego Stanisława Kostki, Polaka*, przeł. E. Buszewicz, Kraków: Homini.
- Iwanowski, E.A. (1873). *Rozmowy o Polskiej Koronie, t. I*, Kraków: Czcionkami Drukarni „Czasu”.
- Klemens X (1869a). *Indultum de missa et officio in Polonia, Lithuania et alini a patribus Societatis Iesu et aliis, in honorem beati Stanislai Kostkae die XIII novembris recitandis*, (w:) *Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificium Taurinensis Editio*, t. 18, 80-81, Augustae Taurinorum: Success. Sebastiani Franco et Filiorum.
- Klemens X (1869b). *Declaratio beati Stanislai Kostkaa Poloni Societatis Iesu in patronum principaliorem regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae...*, (w:) *Bullarium Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificium Taurinensis Editio*, t. 18, 463-465, Augustae Taurinorum: Success. Sebastiani Franco et Filiorum.
- Knapiński, R. (2002). „Theatrum canizationis” bł. Jana z Kęt, Rzym 16 lipca 1767 r., *Roczniki Humanistyczne*, 4, 33-51.
- Koszutski, H. (1882a). *Święty Stanisław Kostka. Patron Królestwa Polskiego i jego wiek*, cz. I, Poznań: Drukiem Jarosława Leitgebra.
- Koszutski, H. (1882b). *Święty Stanisław Kostka. Patron Królestwa Polskiego i jego wiek*, cz. II, Poznań: Drukiem Jarosława Leitgebra.
- Kućko, W. (2018). Kult i ikonografia zapomnianego Świętego Stanisława Kostki, (w:) *Stanisław Kostka. Święty z Rostkowa. 1550-1568*, W. Kućko (red.), J. Kwiatkowski, W. Turek, 49-110, Warszawa: Arystoteles.
- Kućko, W. (2019). Zapomniany Święty Stanisław Kostka, patron Polski, w 100. rocznicę odzyskania niepodległości (w:) *„My z niego wszyscy”. Historyczne i religijne dziedzictwo św. Stanisława Kostki*, W. Kućko (red.), 13-24, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Libera, P. (2018). *Św. Stanisław Kostka na kartach poezji*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Majkowski, J. (1965). *Święty Stanisław Kostka. Studium z dziedziny hagiografii psychologicznej*, Roma: Instytut Studiów Kościelnych.
- Majkowski, J. (1972). Stanisław Kostka, (w:) *Hagiografia Polska. Słownik bio-bibliograficzny*, t. II: L-Z, R. Gustaw (red.), 379-392, Poznań-Warszawa-Lublin: Księgarnia św. Wojciecha.
- Misztal, H. (2007). Waler papieskiego aktu kanonizacji i beatyfikacji, *Studia Prawnicze KUL*, 1 (29), s. 119-134.
- Moroni, G. (1846a). *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da Pietro sino ai nostri giorni*, t. 41, Venezia: Tipografia Emiliana.
- Moroni, G. (1846b). *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da Pietro sino ai nostri giorni*, t. 46, Venezia: Tipografia Emiliana.

- Moroni, G. (1851). *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, t. 53, Venezia: Tipografia Emiliana.
- Moroni, G. (1857). *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, t. 82, Venezia: Tipografia Emiliana.
- Paternoster, S., Mazzotta, A. (red.) (2017). *Benedetto XIII Orsini. Studi e testi*, Bari: Mario Adda Editore.
- Possanzini, L. (2011). Monaldi Carlo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, t. 75, [http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-monaldi_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/carlo-monaldi_(Dizionario-Biografico)/) (dostęp: 15.11.2019 r.).
- Racconto (1726) storico di quanto si è operato nella Canonizzazione de' i Due Santi Luigi Gonzaga e Stanislao Kostka della Compagna di Gesù, Principando dalla pubblicazione de' Decreti Generali sino alla terminazione della solenne funzione fatta il giorno delli 31 di Dicembre 1726 nella Basilica di Pietro colla descrizione di tutto l'Apparato, spiegazione de Medaglioni, e Simboli che si rappresentavano in detta Basilica, e Misteri delle Oblazioni solite à farsi in simile occasione; Et in fine una succinta notizia dell'antichità di così sagro Rito, col tempo, e gl'anni, & i Pontefici che lo celebrarono non solo privatamente, ma anco con solennità fino al presente Giorno*, Roma: Nella Stamperia di Girolamo Mainardi in Piazza Capranica, Biblioteca Romana ed Emeroteca, sygnatura: CAPITOLINA 25385 9.
- Relazione (1726) delle cerimonie et Apparato della Basilica di Pietro nella canonizzazione de' beati Turribio Mogroveso, Arcivescovo di Lima, Giacomo dalla Marca dell'Ordine de' Minori Osservanti di Francesco, Agnese di Montepulciano dell'Ordine de' Predicatori, Pellegrino Laziosi Servita, Giovanni dalla Croce Carmelitano Scalzo, Francesco Solano del già detto Ordine di Francesco, Luigi Gonzaga, e Stanislao Kostka ambo della Compagna di Gesù Sotto il Pontificato di Nostro Signore PP. Benedetto XIII*. Mikrofilm w Bibliotece Narodowej w Warszawie: Mf. 30907, egzemplarz oryginalny w Bibliotece Czartoryskich: 27717 II, Ew. 3485 I. Dostęp online: <http://cbdu.ijp.pan.pl/14400/> (dostęp: 15.11.2019).
- Renazzi, F.M. (1805). *Storia dell'Università di Roma*, t. III-IV, Roma: Nella Stamperia Pagliarini.
- Rosella, L. i in. (2002). *Il Museo di Roma racconta la città*, Roma: Gangemi Editore.
- Rostworowski, T.J. (1926). Pierwszy Jezuita w chwale błogosławionych. Z dziejów beatyfikacji św. Stanisława Kostki, *Przegląd Powszechny*, 43, 129-140.
- Santos Hernández, A. (1998). *Jesuitas y obispos. La Compañía de Jesús y las dignidades eclesiásticas*, t. I, Madrid: Comillas.
- Skarga, P. (1936). *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu*, Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów.
- Troilo, M. (2010). *Un'economia di famiglia. Strategia patrimoniali e di prestigio sociale degli Aldrovandi di Bologna (secoli XVII-XVIII)*, Bologna: Il Mulino.

- Turek, W. (2019). Listy władców Polski pisane do papieży w sprawie kanonizacji bł. Stanisława Kostki, (w:) „*My z niego wszyscy*”. *Historyczne i religijne dziedzictwo św. Stanisława Kostki*, W. Kućko (red.), 84-108, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Turek, W. (2019b). List dekretalny *Dum Christi voce* papieża Benedykta XIII ogłaszającego świętym bł. Stanisława Kostkę (wstęp, tekst łaciński, tłumaczenie polskie), (w:) „*My z niego wszyscy*”. *Historyczne i religijne dziedzictwo św. Stanisława Kostki*, W. Kućko (red.), 109-123, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Uboldini, U. (1890-1897). Stanislaus Kostka. Excussit, auxit et in lucem edidit Augustinus Arndt, *Analecta Bollandiana*, t. 9, 360-378; t. 11, 416-467; t. 13, 125-156; t. 14, 295-318; t. 15, 285-315; t. 16, 253-296.
- Życie świętego Stanisława Kostki. Poemat Grzegorza z Sambora wydany w Krakowie r. 1570 u Szarffenbergera. Z łacińskiego na język polski przełożył i słowem wstępnem o życiu i pismach Grzegorza poprzedził Wincenty Stroka, profesor c. k. gimnazyum św. Anny w Krakowie* (1894). Kraków: Druk Wł. L. Anczyca.